

بررسی تصاویر کتابهای داستانی کودکان گروه سنی ب و ج منتشر شده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سالهای ۸۷-۸۰

طاهره فضلعلی^۱

چکیده

هدف پژوهش حاضر ارائه معیارهایی برای ارزیابی تصاویر کتابهای داستانی است و تجزیه و تحلیل و مطابقت تصاویر کتابهای داستانی گروه سنی ب و ج منتشره کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان با معیارهای ارائه شده می‌باشد.

روش پژوهش در بخش اول کتابخانه‌ای (سندی) است و در بخش دوم از روش تحلیل محتوا، استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی کتب داستانی کودکان گروه سنی ب و ج می‌باشد که توسط کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان طی سالهای ۸۰ تا ۸۷ منتشر شده است و تعداد این کتابها ۶۸ عنوان می‌باشد. داده‌های گردآوری شده توسط مشاور آماری با روشهای آمار توصیفی و آمار استنباطی متکی بر آزمونهای «کی دو» و «آنوا» تجزیه و تحلیل شدند. یافته‌های پژوهش حاکی از این است که تصاویر کتابهای داستانی مورد بررسی در مواردی همچون هماهنگی متن و تصاویر، مکمل بودن تصاویر برای حال و هوای داستانها، فهم بیشتر متن با کمک تصاویر، کیفیت هنری تصاویر، میزان تناسب تصاویر با گروه سنی کودکان، تقویت شخصیت پردازی داستان با کمک تصاویر، فرم و ترکیب رنگ تصاویر، هماهنگی متن، تصاویر، قطع و اندازه حروف با یکدیگر، تناسب ترکیب بندی و محل قرار گرفتن عناصر تصاویر، تناسب تعداد تصاویر با تعداد کل صفحات کتاب و هماهنگی و تناسب تکنیک انتخابی تصاویر با سن کودکان در حد مطلوبی بوده‌اند. تصاویر کتابها در مواردی همچون نوآوری و جنبه آموزشی ضعف دارند. در نهایت پیشنهاداتی برای بهبود تصاویر کتابها و همچنین پیشنهاداتی برای پژوهشهای آینده ارائه گردید.

کلیدواژه‌ها: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تصاویر، کتابهای داستانی کودکان، کودکان گروه سنی ب و ج.

مقدمه

بازنمایی بصری آنها بهره می‌گیرند. تهیه انواع کتابهای مصور، برای لذت بردن کودکان خردسال، از بهترین راههای بالا بردن شعور بصری او، جدا از دنیای پیرامون و تصاویر لرزان و ناپایدار صفحه تلویزیون است. این گونه کتابها چند حسن دارند: اول، دیدی چند گانه از دنیا برای کودک پدید می‌آورند. دوم، آزادش می‌گذارند تا از میان آنها هر کدام را که خواست، انتخاب کند و سوم، این فرصت را به او می‌دهند که تصویر مورد نظرش را تا زمانی

کودکان در عالمی کاملاً بصری زندگی می‌کنند. آنها بیشتر اوقات قادر نیستند شکل چیزی را که درباره اش می‌شنوند، در ذهنشان تصور کنند. بنابراین، حتی کلمات بسیار ساده نیز برایشان عجیب است. کودکان برای کاوش در محیط اطراف و فهم دنیا، از شکل ظاهری اشیاء یا

۱. کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد همدان؛ fazlali_210558@yahoo.com

که بتواند درکش کند یا از دیدنش لذت ببرد و یا در موردش فکر کند، پیش خود نگه دارد (صادقی، ۱۳۸۴).
درباره جایگاه متن و تصویر در کنار یکدیگر و ارزشیابی آنها، گفتگوهای فراوانی وجود دارد؛ تا آنجا که حتی گروه اندکی از منتقدان، وجود تصویر در یک کتاب را گاه بازدارنده گسترش خیالهای دریافت شده از متن توسط کودک، قلمداد می کنند.

بی تردید که شکل گیری کتاب کودک به شکل امروزی آن، برآیند خواستگاه فراگیر کودکان در گرایش به خواندن و دیدن آن و خواستگاه نویسندگان و تصویرگران در یافتن لحظه های سرشاری است که در لحظه های شکل گیری کتاب صورت می گیرد. ارزش گذاری هم پایه به متن و تصویر در کتابهای مصور برای کودکان دبستانی، ارزش گذاری بیشتر به تصویر در کتابهای تصویری برای کودکان خردسال و ارزش گذاری بیشتر به متن در کتابهای مصور برای نوجوانان، نشانگر خواستگاه شکل گرفته ای است که در حال حاضر به چشم می خورد و ریشه های آن به تاریخچه تولید کتاب و علاقمندیهای کودکان و نوجوانان در گروه های سنی متفاوت و شرایط فردی آنها باز می گردد (اکرمی، ۱۳۸۷).

از آنجا که شخصیت، زیبایی و زندگی در تصاویر کتابهای کودکان در واقع گوشه ای از شخصیت، زیبایی و زندگی واقعی کودکان است لذا نمی توان تاثیر تصاویر را نادیده گرفت. جدا از جنبه تزئینی جاذبه برانگیز تصویر یکی از بهترین و موثرترین وسایل انتقال ارزشها و مفاهیم مورد نظر نویسنده (اعم از مثبت و منفی) است. ضمناً بهترین غنابخش، مکمل، مفسر و هر چه قابل فهم تر سازنده متن است. همچنین عمده ترین عامل بی نیاز کننده نویسنده از توضیحات و توصیفهای پرطول و تفصیل و یاور او در رعایت ایجاز هر چه بیشتر در داستان هم هست (کوثر احمدی، ۱۳۷۴).

پرسش های اساسی پژوهش:

۱. آیا در کتابهای مورد بررسی ارتباط بین متن و تصاویر وجود دارد؟
۲. آیا تصاویر کتابهای مورد بررسی متناسب با گروه های سنی آنان می باشند؟

۳. آیا تصاویر کتابهای مورد بررسی با کودکان ارتباط برقرار می کنند؟
۴. ویژگی های تصاویر از نظر فرم و ترکیب رنگ چگونه است؟

هدف و فایده پژوهش:

هدف اصلی این پژوهش ارزیابی تصاویر کتابی داستانی کودکان و همچنین تجزیه و تحلیل و مطابقت تصاویر کتابهای داستانی گروه سنی ب و ج منتشره کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان با معیارهای ارائه شده می باشد.

فایده این پژوهش شناخت نقاط ضعف و قوت تصاویر کتابهای داستانی کودکان منتشره کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان است تا کانون با بهره گیری از نتایج این پژوهش بتواند کیفیت تصاویر کتابهایش را بالاتر ببرد و اثرگذاری تصاویر کتابها را بر روی کودکان بهبود بخشد.

تعاریف مفهومی و عملیاتی:

تصاویر کتابهای داستانی کودکان: هر شکلی که در کتابهای داستانی کودکان با اهداف مشخص و معینی ترسیم شود.

داستان کودکان: سلسله وقایع حقیقی یا غیر حقیقی که به صورت زنده و با جزئیات بیان شود.

کودکان گروه سنی ب و ج: منظور از کودکان این گروه، کودکان بین سنین ۷ تا ۱۲ سال است.

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان^۱: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان نهادی است که در سال ۱۳۴۴ هجری شمسی، با هدف ایجاد امکانات لازم برای رشد، شکوفایی و پرورش استعدادها و کودکان و نوجوانان تاسیس شد. این سازمان دولتی، وابسته به وزارت آموزش و پرورش است.

پیشینه پژوهش

صدری (۱۳۶۶) پایان نامه خود را تحت عنوان « بررسی کیفیت تصویر در کتابهای تصویری کودکان ایران (۶۴-۵۸) ارائه نموده است. در این پایان نامه به

در این پایان نامه ۳۴ اثر انتخاب شده بوده است. هدف پژوهش دستیابی به حدود و ثغور ارتباط تصویر با متن اشعار در کتابهای مورد بررسی و مشاهده دقیق میزان انتقال پیام اشعار توسط تصاویر و چگونگی کیفیت آنها بود. نتایج این پژوهش را می‌توان از متوسط بودن محتوا و تصویر اکثر آنها، برتری محتوای اکثر آثار نسبت به تصاویر، اثرگذار نبودن اغلب تصاویر نسبت به شعرها و اندک بودن میزان انتقال پیام اشعار توسط تصاویرها و اثبات تاثیر بسزا و مهم تصاویر در درک تصاویر ذهنی موجود در شعر با توجه به کیفیت آن نام برد.

حسن پور (۱۳۷۷) پایان نامه خود را تحت عنوان « بررسی آثار تصویرگران کتاب کودک انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان » ارائه نموده است. در این پایان نامه ابتدا مباحثی درباره کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و سابقه آن و حضور این نهاد فعال در عرصه بین‌المللی را آورده است. همچنین موضوعاتی چون کتابهای تصویری و متن کتابهای تصویری، اهمیت و جایگاه تصاویر در کتابهای تصویری بررسی شده است. صفحه آرایی کتابهای کودکان و همین‌طور طرح جلد و طراحی حروف کتابهای کانون مورد بررسی قرار گرفته است. و در نهایت به بررسی آثار تصویرگران کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران پرداخته است.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که هنرمندان برای رسیدن به نتیجه مطلوب، از طرح جلد گرفته تا صفحه آرایی کتابها، در متحول کردن آثارشان کوشیده‌اند. کتابهای کودکان، به لحاظ صفحه آرایی و طراحی جلد در قبل از انقلاب و انسجام و وحدت بهتری برخوردار بوده و کانون اولین ناشری بود که قطع خستی را به عنوان قطعی مناسب برای کودکان ارائه کرده است. هنرمندان نسل اول، بیشتر خود را درگیر شیوه و تکنیک می‌کردند. حال آنکه نسل جوان تصویرگران، بیشتر درگیر محتوای اثر و ایجاد ارتباط با مخاطبان هستند.

پورجم (۱۳۸۱) پایان نامه‌ی دوره لیسانس خود را تحت عنوان « تاریخچه و بررسی تصویرسازی کتاب کودک در ایران (از شروع فعالیت کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۴۵) » ارائه نموده است.

بررسی تصویر بر اساس رنگ و سبک و انتخاب وسیله، نحوه ارائه، حالت و حرکت تصویر و بسیاری از عوامل دیگر پرداخته است و در آخر کیفیت تصاویر کتابها را در سالهای (۶۴-۵۸) مورد بررسی قرار داده. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در هفت سال بعد از انقلاب، تصویر در کتابهای تصویری نتوانسته رسالت خود را ادا کرده و نقش خود اعم از تربیتی، آموزشی و هنری را ایفا کند. از ۲۰۰ کتاب بررسی شده، یک پنجم آنان تصاویر نسبتاً خوبی دارند با رنگهای غنی و هماهنگ و چهار پنجم بقیه دارای تصاویری فاقد هر گونه زیبایی، لطافت و هماهنگی رنگی و کمال هنر تصویرگری است.

کوثر احمدی (۱۳۷۳): پایان نامه خود را تحت عنوان « بررسی تصویرسازی در کتابهای کودکان » ارائه نموده است. او در اولین پایان نامه به بررسی چگونگی ارتباط کودک با تصاویر کتبهایش و شرح مسائل فنی و اجرایی و اهمیت عناصر فرعی و نقش دیگر عناصر حاشیه‌ای در تدوین و ساخت یک تصویر خوب کتاب پرداخته است.

در این بررسی سعی شده است که از فاصله نزدیکتری به کتاب کودک نگریسته شود، از فاصله‌ای که بتوان بخشی از مفاهیم و معانی تصویر، که در واقع همان اطلاعات و آگاهی‌های زیبایی‌شناختی تصویرگر می‌باشد، فهمید و به قلم درآورد. در این نوشته، با توجه به بخش بندی‌های آن سعی شده است تقسیم بندی‌هایی بر اساس مراحل و سلسله مراتب و میزان ارتباط و اهمیت آنها از زاویه موضوع رساله بررسی شود.

پژوهش (۱۳۷۴) پایان نامه خود را تحت عنوان « ملاکها و معیارهای نقد و نقادی در آثار تصویرگری کتاب کودک » ارائه نموده است. در این پایان نامه ویژگی‌های تصویر خوب مفصلاً بیان شده است. در مورد مصورسازی کتاب کودکان که شامل اهداف و رسالت تصویرگری کتاب کودک و نوجوان، مسائل مصور و نویسنده، آنچه یک مصور خوب باید داشته باشد و عواملی که در کار مصور تاثیر می‌گذارند مطالبی را آورده است.

در نتیجه ملاکهای ارزیابی کتابهای کودکان و نوجوانان و نمونه‌هایی از کتابهای منتشر شده، بررسی و نقد شده‌اند. خوانساری (۱۳۷۴) پایان نامه خود را تحت عنوان « بررسی کیفیت تصویر در کتابهای شعر کودکان ۱۲-۷ سال منتشر شده در سالهای ۷۴-۷۰ » ارائه نموده است.

مانند مشخصه های والدینی (شرایط اجتماعی و اقتصادی)، مشخصه های کودکان (علاقه به کتابها) و شرایط جانبی مشاهده شده در سایر تحقیقات را برمی شمارد و برخی فاکتورها را برای تاثیر دوره ای و یا اثرات کیفی خواندن سودمندی حاصل شده از آن در پیشرفت زبانی کودکان را پیشنهاد می کند. در نهایت چارچوب تئوری را برای تحقیقات آینده پیشنهاد می کند.

تیت^۳ (۲۰۰۵) در تحقیقی با عنوان «توصیف مراحل نوشتن و تصویرگری کتابهای تصویری کودکان» به بحث درباره ویژگیهای تصاویر خوب و مناسب در کتابهای تصویری برای کودکان ۵-۸ ساله پرداخته و می گوید برای نوشتن و تصویرسازی یک کتاب تصویری برای کودکان مرحله اول و ضروری مشخص نمودن آن چیزهایی است که یک کتاب تصویری را برای گروه سنی ذکر شده در بالا ایجاد می نماید است.

مراحل پیشنهادی به قرار زیر است:

۱. بررسی نویسنده از ادبیات مرتبط با موضوع کتاب و تحلیل از پژوهشهای پیشین درباره موضوع.
۲. تعیین ساختن عقاید اولیای امور در زمینه کاری مربوطه.
۳. گسترش نقطه نظرات متفاوت در مورد متن، تصاویر، قالب و علایق کودکان که نظرات و یافته های کتابداران، مربیان، ویراستاران و نویسندگان را در بر می گیرد.
۴. یافتن ناشران علاقمند به چاپ و نشر کتابهای تصویری کودکان.

۵. در نظر گرفتن مشکلات نوشتاری و تصویرگری کتاب توسط نویسنده و ارائه راهکارهای حل مشکلات با در اختیار داشتن اطلاعات به منزله راهنمایی کامل در موارد فوق نویسنده می تواند اقدام به نگارش متن و آماده سازی تصویر نماید.

رابین^۴ (۲۰۰۶) در مقاله ای با عنوان «مطالعه توصیفی از چگونگی به تصویر کشیدن آمریکایی آفریقایی در کتابهای تصویری کودکان آمریکایی آفریقایی از سال ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۵» می گوید که کودکان دنیای اطراف خود را از طریق کتابهای درسی شان درک می کنند.

در این پایان نامه هدف پژوهش بررسی مراحل گوناگون شکل گیری تصویرسازی کتاب کودک و نوجوان از سال ۱۳۴۵ تا کنون می باشد. روش تحقیق میدانی و کتابخانه ای بوده است. در بخش های مختلف سعی شده تا ضمن معرفی پدید آورندگان تصاویر کتاب کودکان، با سبک و نحوه انتخاب تکنیک و نظرات ایشان آشنا شده و ساختار بیانی و تصویری آثارشان مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

موضوع اصلی این پژوهش تاثیری است که فعالیت هنرمندان کانون بر تصویرگری کتاب کودک در ایران گذاشته و ارائه تحلیلی از تلاش تصویرگران برای ابداع و خلق سبکی تازه و خاص است.

اکرمی (۱۳۸۴) در مقاله ای به بررسی تصویرگری در آثار انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان پرداخته است. هدف این مقاله بررسی تلاش و فعالیت این ناشر، در اعتلای تصویرگری کتاب های کودکان و نوجوانان است. در این مقاله بررسی آثار تصویرگران کانون در سالهای نخست دهه ۸۰ پرداخته است

هاناباس^۱ (۱۹۸۱) در مقاله ای تحت عنوان « منابع اطلاعاتی برای تصاویر کتابهای کودکان» بحث می نماید که تنوع زیاد تصویرگری کتابهای کودکان در گذشته و حال اکثر سلیقه ها را ترغیب نموده است. بیشتر علاقه ها یا بر اساس علاقه به گذشته و عمومی بوده یا جنبه ی آکادمیک داشته است که باعث شده در پروژه های دانش آموزی و اشکال مختلف پژوهش نمود پیدا کند. اگر چه مستندات نشان می دهد که در زمینه کتابهای تصویری کودکان منابع اطلاعاتی همیشه آشکار و در دسترس نیست.

فلچر^۲ (۲۰۰۴) در پژوهشی با عنوان «خواندن کتابهای تصویری برای کودکان: یک چارچوب ذهنی» به تحقیق درباره خواندن کتابهای تصویری برای کودکان زیر ۳ سال به صورت مقطعی و مداخله ای پرداخته است و تغییرات بوجود آمده در رفتار والدین و کودکان را در مدت زمان خواندن کتابهای تصویری از زمان تولد تا ۳ سالگی ایشان را توصیف می کند. پژوهش حاضر فاکتورهای تاثیرگذار در موارد خواندن کتابهای تصویری را در والدین و کودکان

³-Tate, Kathleen

⁴-Robin, Susie

¹-Hanabuss, Stuart

²- fletcher, Kathryn

روش تجزیه و تحلیل داده ها :

در پژوهش حاضر داده ها پس از گردآوری، دسته بندی گردیده و با استفاده نرم افزار آماری SPSS وارد رایانه گردیده و سپس با استفاده از این نرم افزار و شیوه های آماری توصیفی جداول توزیع فراوانی یک متغیره و آمار استنباطی متکی بر آزمون ناپارامتریک کی دو و آنوا - تجزیه و تحلیل و سپس تفسیر گردیده اند.

یافته های پژوهش:

پرسش اول: آیا در کتابهای مورد بررسی ارتباط متن با تصویر برقرار است ؟
اطلاعات بدست آمده در خصوص میزان ارتباط متن با تصاویر در کتابهای داستانی گروه سنی ب و ج در قالب جدول (۱) آمده است .

جدول (۱): توزیع فراوانی و درصد هماهنگی متن و تصاویر در کتابهای مورد بررسی

درصد	فراوانی	میزان هماهنگی متن و تصاویر
۱۷/۶	۱۲	خیلی زیاد
۶۳/۲	۴۳	زیاد
۱۳/۲	۹	متوسط
۵/۹	۴	کم
۰	۰	خیلی کم
۱۰۰	۶۸	کل

با توجه به جدول ذکر شده مشاهده می گردد که میزان هماهنگی و ارتباط متن و تصاویر در اکثر کتابهای مورد بررسی در این پژوهش - یعنی حدود ۶۳ درصد آنها در حد زیادی بوده است .

میزان هماهنگی متن و تصاویر در حدود ۱۸ درصد کتابها خیلی زیاد، در حدود ۱۳ درصد متوسط و در حدود ۶ درصد نیز کم بوده است. بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت بین متن و تصاویر در کتابهای داستان گروه سنی ب و ج هماهنگی زیادی وجود داشته است.

ضمناً در پژوهش های پیشین که در داخل کشور انجام شده در این خصوص بررسی به عمل نیامده است ولی یافته های (صدری، ۱۳۶۶) نشان می دهد که فقط یک پنجم کتابهای تصویری کودکان ، تصاویر نسبتاً خوبی دارند.

تحقیقات درباره به تصویر کشیدن آمریکایی ها در کتابهای تصویری ضروریست، زیرا این کتابها فرهنگ کودکان آمریکایی آفریقایی را معرفی می کنند و همه کودکان نیاز دارند شخصیت‌هایی شبیه خودشان را ببینند. او این کتابها را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده که اصولاً آمریکایی آفریقایی ها به شکل مثبتی در کتابهای کودکان به تصویر کشیده شده اند.

اوارد^۱ (۲۰۰۸) در مقاله ای با عنوان «نگاهی دوباره به کتابهای مصور کودکان» به بحث درباره اهمیت تصاویر می پردازد و می گوید تصاویر اغلب وسیله ای برای جذب خوانندگان برای مطالعه کتاب است، تصاویر طرح اصلی را گسترش و بسط می دهد و کاری فرای همراهی بصری با متن را برای خواننده فراهم می کنند.

ارزش تصویر را برابر با ۱۰۰۰ کلمه می داند و تصاویر را در کتابهای داستان به منزله قلب کتاب می داند. در نهایت ۳۰ کتاب تصویری را معرفی کرده و مطالبی راجع به محتوا و تصاویر آنها آورده است.

روش پژوهش :

در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. در این پژوهش از شیوه مشاهده مستقیم کتابهای کودکان جهت بررسی تصاویر آنان استفاده شده است، مضاف بر اینکه در تحقیق حاضر از یک سیاهه واری استفاده شده است. پژوهشگر پس از مطالعه متون، منابع و پیشینه های مربوطه و آگاهی از نقطه نظرات متخصصان و صاحب نظران مربوطه این حوزه، معیارهای مورد نظر در این سیاهه را تهیه و تنظیم نموده است. این سیاهه مشتمل بر ۱۵ سوال است که با مشاهده مستقیم کتابها توسط پژوهشگر و یک تصویرگر کتاب کودک تکمیل شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی کتابهای داستانی کودکان گروه سنی ب و ج می باشد که طی سالهای ۱۳۸۷-۱۳۸۰ توسط کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان منتشر شده است. تعداد این آثار ۶۸ عنوان می باشد که ۱۹ عنوان برای گروه سنی ب، ۲۱ عنوان برای گروه سنی ج و ۲۸ عنوان برای گروه سنی ب و ج می باشد.

¹Award, Barbara

کتابهای کودکان بود. مثلا برای گروه سنی ج - یعنی کودکان کلاس چهارم و پنجم ابتدایی کتابهایی با تصاویر بسیار کودکانه منتشر شده است .

یکی دیگر از مشکلات کتابهای داستانی کودکان در این سالهای مورد بررسی این است که ۲۸ عنوان از کتابهای داستانی منتشر شده، برای گروه سنی ب و ج باهم است. با بررسی این کتابها با این مساله مواجه شدم که برخی کتابهایی که هم برای گروه سنی ب و هم ج بود تصاویری داشتند که می شود گفت فقط مناسب یک کودک کلاس پنجم بود و برای یک کودک کلاس اول قطعاً جذابیته نداشت.

پرسش سوم: آیا تصاویر کتابهای مورد بررسی با کودکان ارتباط برقرار می کند ؟

این پرسش را از جنبه های مختلفی می توان پاسخ داد.

جدول (۳): توزیع فراوانی و درصد درک عمیق تر متن توسط تصاویر در کتابهای مورد بررسی

درصد	فراوانی	میزان درک عمیق تر متن توسط تصاویر
۵/۹	۴	خیلی زیاد
۵۲/۹	۳۶	زیاد
۲۲/۱	۱۵	متوسط
۱۷/۶	۱۲	کم
۱/۵	۱	خیلی کم
۱۰۰/۰	۶۸	کل

نتایج جدول (۳) نشان می دهد که ۵۳ درصد کتابهای مورد در حد زیادی موجب درک عمیق تر متن و فهم بیشتر محتوای کتابها برای کودکان شده اند. تصاویر حدود ۲۲ درصد کتابها در حد متوسط ، حدود ۱۸ درصد در حد کم ، حدود ۶ درصد در حد خیلی زیاد و تصاویر حدود ۵/۱ درصد نیز در حد خیلی کم موجب درک عمیق تر متن و فهم بیشتر محتوای کتابها بوده است. در نهایت تصاویر بیش از نیمی از کتابهای مورد بررسی تا حد زیادی به درک عمیق تر متن در کودکان کمک کنند .

مورد دیگر این که تصاویر حدود ۳۵ درصد از کتابهای مورد بررسی تفکر برانگیز هستند. طبق جدول (۴) این ویژگی برای تصاویر حدود ۳۴ درصد کتابها در حد کم،

همچنین یافته های (خوانساری، ۱۳۷۴) حاکی از اینست که اغلب تصاویر کتابهای شعر کودکان طی سالهای ۷۴ - ۷۰ نسبت به شعر اثرگذاری کمی دارند.

پرسش دوم: آیا تصاویر کتابهای مورد بررسی متناسب با گروه سنی کودکان می باشند ؟

اطلاعات بدست آمده در خصوص تناسب تصاویر کتابهای مورد بررسی با گروه سنی کودکان در قالب جدول (۲) آمده است .

جدول (۲) توزیع فراوانی و درصد میزان تناسب تصاویر با گروه سنی کودکان در کتابهای مورد بررسی

درصد	فراوانی	میزان تناسب تصاویر با گروه سنی کودکان
۰	۰	خیلی زیاد
۵۰/۰	۳۴	زیاد
۳۰/۹	۲۱	متوسط
۱۶/۲	۱۱	کم
۲/۹	۲	خیلی کم
۱۰۰/۰	۶۸	کل

نتایج بدست آمده نشان می دهد که میزان تناسب تصاویر با گروه سنی کودکان، در اکثر کتابهای مورد بررسی در این پژوهش یعنی ۵۰ درصد آنها در حد زیادی بوده است. این وضعیت برای حدود ۳۱ درصد کتابها در حد متوسط، برای حدود ۱ درصد در حد کم و برای حدود ۳ درصد خیلی کم است .

در نتیجه می توان گفت تصاویر نیمی از کتابهای داستان کودکان گروه سنی ب و ج که منتشره کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان هستند با گروه سنی کودکان مطابقت دارد و توانایی های ذهنی و تجربی آنها را رعایت کرده است. در پیشینه ها نیز پژوهشی که این مساله را مورد بررسی قرار داده باشد وجود نداشت .

نتیجه اینکه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوان در این مورد نتوانسته رسالت خود را به خوبی انجام دهد. چرا که کتابهایی بودند که از نظر هنری در سطح بسیار مطلوبی قرار داشتند. از حد درک و توان ذهنی کودک خارج بودند. در برخی کتابها تصاویر در سطح بالاتری از توان ذهنی کودک قرار داشت و یا بالعکس تصاویر برخی کتابها در سطح پایینی از گروه سنی مشخص شده در

اطمینان می‌توان گفت که جنبه آموزشی اکثر کتابهای مورد بررسی در حد کمی است.

در نتیجه اینکه تصاویر کتابهای گروه سنی ب و ج را که طی سالهای ۸۷ - ۸۰ کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان منتشر کرده است، فقط از لحاظ قابل درک ساختن محتوای کتاب‌ها به شکل مطلوبی عمل کرده اما در بحث تفکر برانگیزی و آموزش کودکان نتوانسته رسالت خود را به خوبی به انجام برساند و در این مورد تصاویر کتابها نتوانسته اند ارتباط لازم را با کودکان برقرار کنند.

یافته‌های (خوانساری، ۱۳۷۴) حاکی است که در کتابهای شعر مورد بررسی اش، محتوا و تصاویر کتابها در حد متوسطی بوده است و میزان انتقال پیام اشعار توسط تصویرها بسیار اندک بوده است و محتوای اکثر آنها نسبت به تصاویر برتری داشته اند.

پرسش چهارم: ویژگی‌های تصاویر از نظر فرم و ترکیب رنگ چگونه است؟

یافته‌های پژوهش در خصوص میزان مطلوب بودن فرم و ترکیب رنگ تصاویر نشان دهنده ی طبق جدول (۶) این است که در اکثر کتابهای مورد بررسی در این پژوهش یعنی حدود ۵۲ درصد آنها در حد زیادی بوده است. این ویژگی برای تصاویر حدود ۳۲ درصد کتابها در حد متوسط، برای حدود ۱۰ درصد در حد کم، برای حدود ۴ درصد در حد خیلی زیاد و برای حدود ۲ درصد کتابها نیز در حد خیلی کم بوده است.

جدول (۶) فراوانی میزان مطلوب بودن فرم و ترکیب رنگ

تصاویر در کتابهای مورد بررسی

میزان مطلوب بودن فرم، ترکیب و رنگ تصاویر	فراوانی	درصد فراوانی
خیلی زیاد	۳	۴/۴
زیاد	۳۵	۵۱/۵
متوسط	۲۲	۳۲/۴
کم	۷	۱۰/۳
خیلی کم	۱	۱/۵
کل	۶۸	۱۰۰/۰

با استناد به این ارقام اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که میزان مطلوب بودن فرم و ترکیب رنگ در

برای ۲۲ درصد در حد زیاد، برای حدود ۴ درصد در حد خیلی کم و برای حدود ۴ درصد نیز در حد خیلی زیاد بوده است.

جدول (۴) توزیع فراوانی و درصد میزان تفکربرانگیز بودن

تصاویر در کتابهای مورد بررسی

میزان تفکر برانگیز بودن تصاویر	فراوانی	درصد فراوانی
خیلی زیاد	۳	۴/۴
زیاد	۱۵	۲۲/۱
متوسط	۲۴	۳۵/۳
کم	۲۳	۳۳/۸
خیلی کم	۳	۴/۴
کل	۶۸	۱۰۰/۰

نتیجه این که تفکر برانگیزی تصاویر در وضعیت مطلوبی قرار ندارد و از این لحاظ با کودکان ارتباط خوبی را برقرار نمی‌کند و ذهن کودکان را فقط متوجه شکل و رنگ و فرم تصاویر می‌کند نه بیشتر. نتیجه اینکه تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی در حد متوسطی تفکر برانگیزند و آگاهی کودک را نسبت به جهان پیرامونش افزایش می‌دهند.

همانطور که از نتایج فصل چهارم برمی‌آید جنبه آموزشی تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی در این تحقیق یعنی حدود ۴۸ درصد آنها در حد کم بوده است.

جدول (۵) فراوانی میزان جنبه آموزشی تصاویر در کتابهای

مورد بررسی

میزان جنبه آموزشی تصاویر	فراوانی	درصد فراوانی
خیلی زیاد	۲	۲/۹
زیاد	۷	۱۰/۳
متوسط	۱۸	۲۶/۵
کم	۳۳	۴۸/۵
خیلی کم	۸	۱۱/۸
کل	۶۸	۱۰۰/۰

طبق جدول (۵) این ویژگی در حدود ۲۶ درصد کتابها در حد متوسط، حدود ۱۲ درصد در حد خیلی کم، حدود ۱۰ درصد در حد زیاد و تصاویر حدود ۳ درصد کتابها نیز در حد خیلی زیاد بوده است. بنابراین با ۹۵ درصد

با توجه به جدول (۸) مشاهده می شود که مقدار F محاسبه شده یعنی مقدار $۰/۳۹$ با درجه آزادی ۲ و ۶۵ و در نظر گرفتن $۰/۰۵$ احتمال خطا از مقدار F جدول یعنی مقدار $۳/۱۴$ کوچکتر است، بنابراین تفاوت میانگین نمرات میزان مطلوب بودن تصاویر بین سه گروه معنی دار نیست. اما برای بررسی میزان مطلوب بودن تصاویر به طور کلی در سه گروه نمرات فاصله ای به رتبه ای تبدیل شد و مورد بررسی قرار گرفت. که نتیجه این بررسی در جدول (۹) آمده است.

جدول (۹) توزیع فراوانی و درصد مطلوب بودن تصاویر کتابهای مورد بررسی برای گروههای سنی ب و ج

درصد	فراوانی	میزان مطلوب بودن تصاویر کتابها برای گروههای سنی ب و ج
۲/۹	۲	خیلی زیاد
۵۷/۴	۳۹	زیاد
۳۳/۸	۲۳	متوسط
۵/۹	۴	کم
۰	۰	خیلی کم
۱۰۰/۰	۶۸	کل

$$X^2 = ۵۳/۷ \quad df = ۳ \quad sig = ۰/۰۰۰$$

همانطور که در جدول (۹) مشاهده می شود میزان مطلوب بودن تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی در این تحقیق یعنی حدود ۵۷ درصد آنها در حد زیادی بوده است.

با توجه به اینکه مقدار کی دو محاسبه شده ($۵۳/۷$) با درجه آزادی ۳ و در نظر گرفتن $۰/۰۵$ احتمال خطا از مقدار کی دو جدول ($۷/۸۲$) بزرگتر است بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان می توان گفت که تصاویر کتابهای کانون پرورش فکری کودکان برای گروههای سنی ب و ج به میزان زیادی مطلوب است.

بحث و نتیجه گیری:

با توجه به داده های پژوهشی، نتایج ذیل حاصل گردید:

کتابهای گروه سنی ب و ج منتشره کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در حد زیادی می باشد. بنابراین کانون در مورد این ویژگی تا حدود زیادی موفق عمل کرده است.

یافته های (صدری، ۱۳۶۶) حاکی از این است که چهار پنجم کتابهای مورد بررسی اش دارای تصاویری فاقد هر گونه زیبایی، لطافت و هماهنگی رنگی و کمال و هنر تصویرگری است.

در نهایت با جمع نمره سؤالات ۱ تا ۱۵ نمرات میزان مطلوب بودن تصاویر در سطح سنجش فاصله ای بدست آمد.

جدول (۷) فراوانی نمرات میزان مطلوب بودن تصاویر کتابهای گروههای سنی (ب)، (ج) و (ب و ج) در سطح سنجش فاصله ای

N	انحراف معیار	میانگین	شاخصها گروههای سنی
۱۹	۶/۴۲	۵۰/۱	گروه سنی ب
۲۱	۹/۴۶	۵۱/۳	گروه سنی ج
۲۸	۶/۷۲	۴۹/۴	گروه سنی ب و ج
۶۸	۷/۵۳	۵۰/۲	کل

همانطور که در جدول (۷) مشاهده می شود، تصاویر کتابهای گروه سنی (ج) از بالاترین نمره میزان مطلوبیت برخوردار است. میانگین نمرات مطلوب بودن تصاویر برای این گروه سنی حدود $۵۱/۳$ است که این مقدار بیش از میانگین نمرات مطلوبیت تصاویر کتابهای گروه سنی ب (حدود $۵۰/۱$) و گروه سنی ب و ج ($۴۹/۴$) است.

اما برای بررسی معنی داری این تفاوتها از آزمون ANOVA استفاده شده است. نتیجه این آزمون در جدول (۸) آمده است.

جدول (۸) بررسی معنی داری تفاوت های درون گروهی و بین گروهی سه گروه سنی

sig.	F	مربع میانگین	df	مجموع مربعات	
		۲۳/۰۴	۲	۴۶/۰۹	بین گروهی
۰/۶۷	۰/۳۹	۵۷/۸۴	۶۵	۳۷۵۹/۵۹	درون گروهی
			۶۷	۳۸۰۵/۶۹	کل

مطلوبی قرار دارند ولی در مواردی هم نقاط ضعفی مشاهده گردید. بنابراین با عنایت به نتایج بدست آمده پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه می‌گردد.

امید است با بهره‌گیری مناسب از دانش نظری و سعی و تلاش مسئولین کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و تصویرگران، شاهد بهبود کیفیت تصاویر در کتابهای کودکان باشیم.

۱. بر اساس بررسی‌های انجام شده مشخص شد که کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان هیچ‌گونه معیار مدونی برای خلق تصاویر کتابهای کودکان ندارد، لذا پیشنهاد می‌گردد اساتید و نویسندگان و تصویرگران معیار مدنی را تنظیم کنند تا تصاویر از کیفیت لازم برخوردار گردند.

۲. نتایج حاکی از این است که میزان نوآوری و جنبه آموزشی در تصاویر کتابهای داستانی کودکان گروه سنی ب و ج در حد مطلوبی نیست لذا پیشنهاد می‌گردد تصویرگران به این دو مورد توجه بیشتری مبذول فرمایند.

پیشنهادهایی برای پژوهشهای آینده:

۱. بررسی تصاویر کتابهای کودکان که توسط دیگر ناشران منتشر کرده است؛
۲. بررسی تصاویر کتابهای شعر کودکان که توسط کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان منتشر شده است؛
۳. بررسی تصاویر کتابهای دیگر گروه‌های سنی؛

فهرست منابع:

اکرمی، جمال‌الدین (۱۳۸۷). کتابهای مصور، کتابهای تصویری، کتاب ماه کودک و نوجوان، ش. ۱۳۷، پورجم، پروین (۱۳۸۱). تاریخچه و بررسی تصویرسازی کتاب کودک در ایران. پایان‌نامه کارشناسی، دانشگاه هنر، تهران.

پژوهش، نوشین (۱۳۷۴) ملاکها و معیارهای نقد و نقادی در آثار تصویرگری کتاب کودک. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنرهای زیبا، تهران.

حسن‌پور، محسن (۱۳۷۷). بررسی آثار تصویرگران کتاب کودک: انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و

میزان هماهنگی متن و تصاویر در کتابهای مورد بررسی (حدود ۶۳ درصد) در حد زیادی بوده است میزان مکمل بودن تصاویر برای حال و هوای داستانها در کتابهای مورد بررسی (حدود ۶۳ درصد) در حد زیادی بوده است. تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۵۳ درصد) در حد زیادی باعث درک عمیق‌تر متن و فهم بیشتر محتوای کتابها شده‌اند کیفیت هنری تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۳۸ درصد) در حد متوسطی است. میزان تناسب تصاویر با گروه سنی کودکان در اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۵۰ درصد) در حد زیادی بوده است. تفکر برانگیزی تصاویر در اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۳۵ درصد) در حد متوسط بوده است. جنبه آموزشی تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۴۸ درصد) در حد کمی بوده است. میزان تقویت شخصیت‌پردازی توسط تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۵۹ درصد) در حد زیادی بوده است. میزان نوآوری در تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۳۸ درصد) در حد کمی بوده است. میزان مطلوب بودن فرم و ترکیب رنگ تصاویر در اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۵۲ درصد) در حد زیادی بوده است. میزان هماهنگی متن، تصاویر، قطع و اندازه حروف با یکدیگر در اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۵۴ درصد) در حد زیادی بوده است. میزان تناسب ترکیب بندی و محل قرار گرفتن عناصر تصاویر در اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۶۳ درصد) در حد زیادی بوده است. تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی در این تحقیق (حدود ۷۶ درصد) میزان زیادی با سن کودکان و داستان هماهنگی و تناسب داشته است. میزان تناسب صفحه‌آرایی، طراحی گرافیک و طرح روی جلد در اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۵۰ درصد) در حد متوسطی بوده است. در نهایت میزان مطلوب بودن تصاویر اکثر کتابهای مورد بررسی (حدود ۵۷ درصد) در حد زیادی بوده است.

پیشنهادهای پژوهش:

مطالعه و بررسی تصاویر کتابهای داستانی کودکان گروه سنی ب و ج که کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان طی سالهای ۱۳۸۷ - ۱۳۸۰ منتشر کرده است مشخص کرد که درست است که این تصاویر در حد

- Fletcher, Kathryn L.(2004). Picture book reading with young children:A conceptual framework.united state. ball state University.
- Hannabuss, stuart (1981). Sources of information for children book illustration, *journal of librarianship and information seince*, vol. 13, No. 3, pp. 154.
- Webster. Merriam(1986).*Dic of the Ey,unabrig*,massa chusptts: spring field.
- Rabin, Susie (2006). *A descriptive study of how African Americans are portrayed in award-winning African American children's picture book from 1996-2005*,Unpublished masters thesis, Mississippi State university Utited state.
- Tate, Kathleen (2005). *A description of the steps taken in the writing and illustrating of a children's picture book*, Dissertation, kean university.
- نوجوانان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه هنر، تهران.
- خوانساری، زهرا (۱۳۷۴). بررسی کیفیت تصویر در کتابهای شعر کودکان ۱۲-۷ سال منتشر شده در سالهای ۷۰-۷۴. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر، تهران.
- صادقی، فرهاد (۱۳۸۵). داستان مصور یا قصه های دوزبانه: یادداشتهایی در خصوص مصورسازی کتاب کودکان، کتاب ماه کودک و نوجوان، ش. ۱۰۱-۱۰۲.
- صدری، مهرا (۱۳۶۶). بررسی کیفیت تصویر در کتابهای تصویری کودکان ایران (۶۴-۵۸). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- کوثر احمدی، علی (۱۳۷۳). بررسی تصویرسازی در کتابهای کودکان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- Award,Barbara(2008). Looking twice at illustrated books. *Reading Horizon*, vol. 48. iss. 2, pp. 148.

